

Попова Л.М.

*Харківський національний університет будівництва та архітектури,
кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів та кредиту*

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ

В сучасних умовах ринкової економіки основним завданням чинного законодавства є захист законних інтересів держави, підприємців і споживачів у господарській сфері. Як показує юридична практика останніх років, становлення ринкових відносин в Україні пов'язано зі збільшенням числа господарських злочинів і появою нових для нашої країни правопорушень у сфері економіки.

За твердженнями проф. Волобуєва А.С., економічна злочинність - це, перш за все, організована злочинна діяльність, яка має на меті збагачення з легальних форм господарської діяльності (підприємств) [Протидія економічній злочинності / П.І. Орлов, А.Ф. Волобуєв, І.М. Осика [та ін.] - Харків: Нац. ун-т внутр. Справ, 2004. - 586 с.].

Найбільшу питому вагу серед правопорушень у сфері економіки займають порушення податкового законодавства. Так, за даними Харківського науково-дослідного інституту імені Засл. проф. М.С. Бокаріуса, найбільшу кількість матеріалів, що направляються слідчими в лабораторію судово-економічних досліджень (близько 70 %), складають справи з ухилення від сплати податків.

Саме тому проблемам оптимізації системи «каральних» санкцій та встановлення паритетності у відносинах підприємців з державними органами податкової системи присвячено багато праць вітчизняних та закордонних вчених, таких як Бандурка О.М., Бандурка О.О., Воронова Л.К., Головач А.В., Іванов Ю.Б., Кірш О.В., Когановська Т.Є., Кучерявенко М.П., Попова С.М., Савченко Л.А., та інші. Але справжнього партнерства між державою і платниками податків поки що не встановлено, а кількість податкових правопорушень практично не зменшується.

З юридичної точки зору, під податковим правопорушенням розуміють протиправне (передбачене Податковим кодексом України [Податковий Кодекс України. - [Чинний від 2010-12-02] / Верховна Рада України. - Офіц. вид. - К. :

Парлам. вид-во, 2010. - 573 с.]), винне діяння (дія чи бездіяльність) деліктоздатної особи, пов'язане з невиконанням податкового законодавства або неналежним виконанням податкових зобов'язань, за яких чинним законодавством встановлена юридична відповідальність.

Податкове правопорушення характеризують такі ознаки [Попова С.М., Понікаров В.Д., Кожушко О.В. Організація податкового контролю. Науково - практичний посібник. - К.: Центр учбової літератури, 2012. - 336 с.]:

- суспільна небезпечність та шкідливість діяння;
- протиправність дій (бездіяльність);
- винна поведінка особи, як результат вільного волевиявлення;
- юридична відповідальність.

За порушення законів з питань оподаткування та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, застосовуються такі види юридичної відповідальності:

- а) фінансова;
- б) адміністративна;
- в) кримінальна;
- г) дисциплінарна.

Кримінальна відповідальність застосовується при доказі винності, протиправності, умислу та особливо тяжких наслідках податкового злочину. Кримінальна відповідальність характеризується такими особливостями:

- суб'єктами є виключно фізичні особи;
- регулюється нормами Кримінального кодексу України [Кримінальний кодекс України : станом на 11 лют. 2013 р. : відповідає офіц. тексту / упоряд. В. І. Тютюгін. - Х. : Право, 2013. - 232 с.];

- встановлюється лише в судовому порядку;
- має певні процесуальні особливості.

Кримінальна відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів передбачена статтею 212 Кримінального кодексу України, в якій зазначено:

1. Умисне ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), що входить в систему оподаткування, введених у встановленому законом порядку, вчинене службовою особою підприємства, установи, організації, незалежно від форми власності, або особою, що займається підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи чи будь-якою іншою особою, яка зобов'язана їх сплачувати, якщо ці діяння призвели до фактичного ненадходження до бюджету чи державних цільових фондів коштів у значних розмірах, - карається штрафом від однієї тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

2. Ті самі діяння, вчинені за попередньою змовою групою осіб, або якщо вони призвели до фактичного ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів у великих розмірах, - караються штрафом від двох тисяч до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

3. Діяння, передбачені частинами першою або другою статті 212 Кримінального кодексу України, вчинені особою, раніше судимою за ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), або якщо вони призвели до фактичного ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів в особливо великих розмірах, - караються штрафом від п'ятнадцяти тисяч до двадцяти п'яти тисяч неоподаткованих мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років з конфіскацією майна.

4. Особа, яка вперше вчинила діяння, передбачені частинами першою, другою, або діяння, передбачені частиною третьою (якщо вони призвели до фактичного ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів в особливо великих розмірах) статті 212 Кримінального кодексу України, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона до притягнення до кримінальної відповідальності сплатила податки, збори (обов'язкові платежі), а також відшкодувала шкоду, завдану державі їх несвоєчасною сплатою (фінансові

санкції, пеня).

Під значним розміром коштів слід розуміти суми податків, зборів і інших обов'язкових платежів, які в тисячу і більше разів перевищують установлений законодавством неоподатковуваний мінімум доходів громадян; під особливо великим розміром коштів слід розуміти суми податків, зборів і інших обов'язкових платежів, які в три тисячі і більше разів перевищують установлений законодавством неоподатковуваний мінімум доходів громадян; під особливо великим розміром коштів слід розуміти суми податків, зборів, інших обов'язкових платежів, які в п'ять тисяч і більше разів перевищують установлений законодавством неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

За даними статистики майже всі 100 відсотків кримінальних справ за фактом ухилення від сплати податків порушують органи податкової міліції, а основними підставами для порушення таких справ є дані податкових перевірок. При цьому слідчий повинен з'ясувати два основних питання:

- наявність у матеріалах перевірок даних, що вказують на ознаки злочину;
- достатність матеріалів перевірки для порушення кримінальної справи.

Розбираючись з першим питанням, перш за все, слід встановити прямий умисел у діях певної службової (посадової) особи. Тобто виявити чи свідомо особа вчиняє діяння, в результаті якого відбудеться несплата до бюджету податків (зборів), передбачає наслідки, які можуть спричинити ці діяння, однак бажає їх вчинення. По-друге, чітко визначити, що до бюджету не надійшла сума податку (збору) в такому розмірі, після якого може бути застосована кримінальна відповідальність.

А якщо аналіз другого питання покаже, що даних перевірки буде недостатньо для відкриття кримінальної справи, податкова міліція може поповнити ці матеріали за рахунок оперативно-розшукових та слідчих дій, передбачених чинним законодавством України. Адже в складі податкової міліції є як слідчі, так і оперативні підрозділи. Зокрема, до таких дій відносяться: опитування осіб за їхньою згодою; витребування, збір та вивчення документів, що характеризують діяльність підприємств, установ, організацій, джерела та розміри

їх доходів; виїмка (арешт) поштово- телеграфної кореспонденції; зняття інформації з каналів зв'язку та інші.

При цьому слід пам'ятати, що контролюючий орган має право самостійно визначити суму грошових зобов'язань платника податків не пізніше закінчення 1095 дня, що настає за останнім днем граничного строку подання податкової декларації та/або граничного строку сплати грошових зобов'язань, нарахованих контролюючим органом, а якщо така податкова декларація була надана пізніше - за днем її фактичного подання. Якщо ж протягом зазначеного строку контролюючий орган не визначає суму грошових зобов'язань, платник податків вважається вільним від такого грошового зобов'язання, а спір стосовно такої декларації та/або податкового повідомлення не підлягає розгляду в адміністративному або судовому порядку у зв'язку із закінченням строку давності.

Зауважимо, що обов'язковою кваліфікуючою ознакою кримінальних правопорушень щодо ухилення від сплати податків є настання шкоди, яка визначена сумою несплачених податків у відповідні граничні терміни, що визначені законодавцем для кожного виду податку, а склад злочину у таких кримінальних правопорушеннях є закінченим саме у момент несплати податків у визначені терміни.

Таким чином, вирішення проблем, пов'язаних з кримінальною відповідальністю за правопорушення у сфері оподаткування, буде сприяти більш чіткому дотриманню законів усіма учасниками податкових правовідносин та своєчасному надходженню коштів до бюджетів і державних цільових фондів.